

ШЕВЧЕНКОВА ПРИСУТНІСТЬ У ТВОРЧОСТІ БУКОВИНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

У статті акцентовано на художній шевченкіані буковинських письменників, починаючи від фіналу ХІХ століття. Порівняно ширше простежено Шевченкове відлуння у поетичних і прозових творах та літературно-критичних виступах О. Кобилянської, Є. Ярошинської, І. Бажанського, С. Яричевського, Д. Лукіяновича, І. Дощівника, М. Івасюка.

Ключові слова: Шевченко, пророк, національний, ідеологічний, роковини, образ.

Примітно, шевченкознавство на західноукраїнських землях розвивалося завдяки місцевій інтелігенції, зокрема громадсько-політичним і культурним діячам, письменникам, просвітнім товариствам та навчально-освітнім закладам. Русійною силою, що сприяла публікації творів Т. Шевченка й матеріалів, присвячених його життю і творчості, стало заснування україномовних періодичних видань. Головно шевченкознавча тематика знаходила місце у часописах: «Вечорниці», «Мета», «Нива», «Буковина», «Руслан», «Діло», «Промінь», «Рідний край», «Час», «Самостійна думка», «Народний голос», «Народне багатство», «Громадський голос», «Каменярі» та ін.

Особливу вагу Шевченкове слово і думка мали в письменницькому середовищі. Творчість поета справляла вплив на виховання молодого покоління, формувала його національну свідомість. Шевченкова муза надихала Ю. Федьковича, О. Кобилянську, Є. Ярошинську, К. Малицьку, О. Вільшину, І. Діброву, І. Дощівника, Д. Макогона, М. Марфієвича, С. Канюка, С. Лакусту, Д. Загула, В. Кобилянського, Д. Харов'юка, С. Яричевського, Д. Ботушанську, М. Івасюка та ін. Відповідно окремо постає літературна шевченкіана, яка представлена присвятами, поезіями, статтями, науковими дослідженнями письменників Буковини.

Творчість Т. Шевченка будила в буковинців національну самосвідомість, стимулювала ідейний та духовний поступ, відкривала нові шляхи подолання їхньої невпевненості та невідання. Осередками культурно-просвітнього життя краю, які гуртували навколо себе національно свідомі сили, стають сільські читальні, засновані у 80-х рр. XIX ст. завдяки товариствам «Руська бесіда» і «Просвіта». Перша така читальня виникла у селі Раранча (нині Рідківці). Як зазначає у статті «Із «Жіночої громади»» відома письменниця, громадський діяч та педагог К. Малицька, в цьому селі, як іще в кількох, заходами місцевих педагогів Анни Ярошинської та Олександри Ракової було організовано в 1906 році товариство «Жіноча громада». Діяльність таких культурно-освітніх осередків спрямовувалася на всебічне виховання не тільки молоді, а й передбачала роботу з їхніми батьками, бо більшість селян були неписьменними й навчання грамоти мало першорядне значення. Влаштувалися колективне читання книг, публічні бесіди на політичні, економічні, літературно-мистецькі, морально-етичні теми, організовувалися культурно-мистецькі вечори пам'яті Т. Шевченка та інших визначних українських письменників. На подібних заходах селянство мало змогу не тільки чути Шевченкове слово, а й ознайомлюватися з його ідеями, дізнаватися про життя і творчість. Як зазначає історик В. Ботушанський, «українські читальні сприяли підвищенню освітнього й культурного рівня буковинських українців, зростанню їх національної свідомості, утвердженню в них думки про етнічну єдність українців на всіх українських землях і необхідності боротьби їх усіх за своє визволення й об'єднання у межах єдиної Соборної демократичної Української держави» [2, с. 514].

Великий внесок у наближення Шевченка до народних мас робило буковинське вчительство. Більшість буковинських освітян кінця XIX – початку XX ст. поєднували педагогічну діяльність із літературною та громадською. Серед них – І. Бажанський, І. Доцівник, С. Канюк, Д. Макогон, К. Малицька, І. Синюк, С. Яричевський, Є. Ярошинська та ін. Для них творчість Т. Шевченка залишалася невичерп-

ним джерелом мудрості, натхнення та усвідомлення своєї українськості. Кожен із них більшою чи меншою мірою робив свій внесок у розвиток буковинського шевченкознавства. Підтвердженням є літературно-критичні матеріали на шевченкознавчу тематику, які з'являлися друком у тогочасних періодичних виданнях.

Характерною є автобіографічна стаття І. Бажанського «Як то я з кацапа став русином-українцем» (1911), де висвітлюється проблема змосковщення української молоді під впливом місцевих священиків-москвофілів і вчителів, які сповідували проросійські ідеї та визнавали «що московский нарід а наш нарід то один нарід» [1, с. 5]. І. Бажанський показує еволюцію власних переконань та поглядів щодо русифікаторської політики. Стрижневими є його роздуми, чому змушений був відступати від рідної мови, вивчати культуру чужого народу. Поворотним моментом у долі письменника став епізод, який змінив орієнтири І. Бажанського. Якби не його публічне прочитання вголос вірша О. Пушкіна «Утопленник» для російського гімназійного професора та його дружини, які гостювали в настоятеля парафії Дорошівців Євзебія Андрійчука, то не знати, скільки б тривало москвофільство письменника. Читання російською вийшло надто карикатурним й викликало вибуховий сміх у професорової дружини. Це збентежило хлопця і в його душі посіявся сумнів та безперестанно почали мучити питання: «Чи я москаль, чи русин?», «Чи се я справді я, чи не я?», «Чому я називаю себе москалем?..». Та коли сягнув своїми спогадами у дитинство, то згадав, як читав сусідам Шевченкову «Наймичку» та «Гайдамаки»: «Люди не могли наслухатися та втирали зі зворушення сльози, і я переставав читати, бо й мені сльози давили горло. Такі горячі, такі могутні слова сеї нашої рідної мови! А чи зазнавав я хоть раз такого враження від московської мови? Ні, ніколи!» [1, с. 7]. Вплив Шевченкової Музи допоміг І. Бажанському остаточно розібратися, який шлях обрати у житті: «І так позбувся я тих московских кайданів, котрі я двигав такий час. Мені стало лекше, веселійше на сьвіті, бо округ себе видів я тепер все щире, все

своє, все рідне... Наш нарід, наша мова та пісня, наші звичаї-обичаї стали мені любими, дорогими. Я полюбив їх цілим серцем, я полюбив мій щирий руско-український нарід та рідну землю, неньку Україну, і доки жити буду, трудити ся му лиш для неї одної!!!» [1, с. 7], – пудсумовував письменник.

У цьому ключі звернемося до прозової спадщини Є. Ярошинської. У повісті «Перекинчики», де над ставом в епізоді розмови сироти Анни із Костем Антонюком, увагу хлопця привернула книжка, яку тримала в руках дівчина: «Що се за книжка в тебе? А, «Кобзар» Шевченка! Тут якраз місце, де його можна прочитати з приємністю.

Він розгорнув книжку і перебирав листки, шукаючи поезії відповідної до сеї хвилі. З чутем почав уголос читати:

Садок вишневий коло хати...

– Він зобразив се чудово! – сказав, скінчивши й замикаючи книжку. – Тут повно поезії, чару і реалізму; видко, відчував усе те, що писав.

– О певно! Він так любив свій нарід, натерпівся тільки за нього, а все-таки ніколи йому не споневірівся. Я подивляю його як поета, але його характерові, як чоловікові, належиться також повне признанє. Подумай лиш, та глибока любов до народу, та сильна воля, бажанє принести йому поміч, та страшна мука за переконанє і, неважаючи на те, – видержанє таки при них до смерті, – чи не заслугує все те нашого подиву?

– Ти так усе осуджуєш бистро, видко, що багато часу присвячуєш на студії нашої літератури.

– Чому ж би ні! Коли я мушу знати всіх німців, то чому мене не цікавили б наші поети та письменники. І ти зробив би добре, коли б займався такими студіями; вони були би для тебе кориснійші, як наука волоської мови» [17, с. 291]. Національно свідомо Анна, яка «свій бідний руський нарід» «дуже любить», у творчості Т. Шевченка, як і інших українських письменників вбачає невичерпне джерело духовного натхнення й мудрості. На відміну від Костя Антонюка, який під впливом обставин остаточно румунізується.

Також показовим є момент розбирання різдвяних подарунків з-під ялинки у родині Цезаревичів із «Апостола чер-

ні» О. Кобилянської, де наймолодшій доньці Оксані дістався презент у вигляді поезій Т. Шевченка та Ю. Федьковича [6, с. 160]. Або в розмові Юліана Цезаревича із отцем Захарієм про служіння народові, про отого апостола черні, який «му- сить бути засадничим і творчим духом моралі, серця і ума» [6, с. 88], священник звертає увагу на духовних світочів україн- ської культури, життя й діяльність яких є взірцевими: «Поду- майте про Шевченка, про Франка і інших наших «глибин» – що вийшли не з іншої верстви, як з «черні»» [6, с. 89].

В оповіданні К. Малицької «Малий гуцулик» негативної конотації набуває підслухана хлопчиком Данилом розмова між польськими панами, які під час гірської прогулянки зне- важливо висловлюються про українців та про їхніх діячів:

«– Ах! Ті русини справді ні історії, ні літератури не мають! – запищала ніжна панночка, глумливо підносячи губи. – Такі опришки, як Довбуш, такі варвари, як козаки, – це їх бога- тирі, а такий хлоп, Шевченко, – у них найбільший поет. Куди їм рівнятися з нами! Ми маємо цілі легіони славних вождів, що проливали кров за відродження вітчизни, сотки ще сла- вітих писателів і других артистів, що здобули собі світову славу» [9, с. 161]. Ясна річ, що такі індивідуальні письмен- ницькі рефлексії щодо визначення національних цінностей за допомогою діалогів персонажів, дають можливість ре- ципієнту замислитися над проблемами як тогочася, так і сучасності. Своєрідні авторські нарації розкривають ідеї та ідеологічні позиції самого письменника.

Великим поціновувачем та популяризатором творчості Т. Шевченка був відомий український письменник, громад- сько-культурний діяч та педагог С. Яричевський, який по- стійно апелював до постаті поета, внаслідок чого з-під його пера з'явилося чимало шевченкознавчих фрагментів. Сер- йозне зацікавлення творчістю Т. Шевченка у С. Яричевсько- го відбулося ще в студентські роки. Маємо окремі згадки про його участь у відзначенні роковин пам'яті поета, залишені в статті під назвою «Шевченко в робітничій і академічній хаті. Святкування 40-х роковин смерті Тараса товариствами «По- ступ» і «Січ» у Відні» [7], надрукованій у газеті «Буковина» від

1901 р. за підписом «С. Леонід». Відтак письменник був постійним учасником поминальних днів Т. Шевченка, зокрема виступав як декламатор поезій із «Кобзаря» і як доповідач, знайомлячи публіку із життям і творчістю поета, особливо активно робив це у серетський період діяльності.

З нагоди 50-річчя від дня смерті Т. Шевченка 1911 року в «Народному голосі» побачили світ дві статті С. Яричевського – «1861 – 1911 на Україні» та «Поклін столиці Буковини безсмертному Кобзареві». У першій з них С. Яричевський порівнює Т. Шевченка із давньогрецьким «поетом-воїном» Тіртеєм, уподібнює його до святих пророків, зосібна Мойсея, називає «народним характерником-чародієм, борцем і мучеником за правду і волю» [13, с. 4], бо, за словами автора, «і в злиднях, недолі, в пору народних невдач і великого смутку ми все іще беремо скрижалі пісень Єго до рук і шукаємо в них животворного проміння надії, щоби сяєвом своїм сповнило нам зболілу душу...» [13, с. 4]. Вказує письменник і на заборони вшанування пам'яті Шевченка з боку російського царату, який всіляко намагався знищити українську історію та культуру. Особливо актуально звучать у статті рядки письменника про безпорадність щодо цього ворогів українства: «І хоча російська «куцохвоста конституція», найкумедніша в світі, кладе свою хижацьку руку на все, що наше, українське, і бажала би знести наш народ з лиця землі – козак-невмирака буде сьміятися з того! Були хижаки, що руйнували нашу хату – були Печеніги, Половці, Татари, Турки – всіх перетрівала наша Україна, не знівечить Її й новочасний тьмутороканський бовван! Не допоможуть укази, заперети, ні замикане уст трицятьмільоновому народови, розв'язуване єго товариств, ні катоване щонайліпших синів народу. Вечерниці, концерти, сьвятковане пам'яті великого страдальця-Кобзаря може собі російський уряд і нині і завтра заказувати – Україна ще з тим більшою силою, завзятем, переконанем стремітиме до здійснення своїх ясних ідеалів!» [13, с. 5], – робить висновок С. Яричевський. Проблема, на якій наголошував письменник більше ста літ тому, залишається актуальною і гострою нині, особливо,

коли йдеться про події, які відбуваються на Сході країни. «Боротьба, – вказував автор, – на два фронти: з ворогом-чужинцем і зі своїм землячком-перевертнем» [13, с. 5], тяжка, однак у його переконанні «в тій боротьбі, надійсь, виробиться крицева енергія нашого народу, внесла чистота Єго душі, Єго всесторонна сила. А станеться тее на основі та й в ім'я кличів батька Тараса» [13, с. 5].

В іншій статті, «Поклін столиці Буковини безсмертному Кобзареві», С. Яричевський повідомляв про широкосвяткове відзначення Шевченкових роковин буковинською громадськістю у 1911 р., порівнював його із заходами 1891 року, коли у напівпорожньому залі «Музичного товариства» вшановували пам'ять поета, однак «не було піднеслого, святачного настрою, не було промов, деклямацій, бо і до кого ж було говорити? Пустка на салі витріщалась на виконавців точок концертної програми і стискала серце кліщами невиразного якогось болю: на салі не бачиш ні одного з «найменших братів», міщан, хліборобів...» [15, с. 2]. Від часу смерті Т. Шевченка, за словами С. Яричевського, відбулися суттєві зрушення не тільки в осмисленні Шевченкового слова, думки та ідеї, а й у розумінні єдності галичан та буковинців із братами з Великої України, бо «галицькі як і буковинські Українці, глибоко відчують ту тяжку руку північного деспота, що немилосердно давить, замикає уста нашим російським братам. Тяжкий гнет, під яким стогнуть наші російські брати, так само болить нас, австрійських Українців, як і їх самих» [15, с. 3].

Як бачимо, тут проступає і виразна політична позиція самого С. Яричевського, який у студентські роки належав до радикальної партії І. Франка і М. Павлика й у своїх переконаннях відстоював соборність української держави, вбачав об'єднання українців, розділених територіально, і вважав, що завдяки духовному поведирю Шевченку українське суспільство здобуде свої права та волю.

Яскраве світло на суспільно-політичну роль Т. Шевченка проливає брошура С. Яричевського «Поет любові і протесту», написана німецькою мовою й приурочена до 100-річ-

чя від дня народження поета, що побачила світ у Сереті 1914 року. У трьох основних частинах С. Яричевський прагнув подати власне бачення життєво-творчого шляху поета, окреслити «естетичні, соціально-етичні й націєтворчі смисли Шевченкової поетичної думки» [14, с. 27], представити Шевченка як художника. Ґрунтовно висвітлює автор мотиви поезії Т. Шевченка й виділяє як одну з її основних складових любов, яка пронизує поетичну спадщину Кобзаря. Любов як основа християнської моралі, загальнолюдська духовна цінність в розумінні дослідника має різні відтінки у поезії Т. Шевченка. Любов у своїй основі чиста і світла, за Шевченком, вона повинна бути вільною від будь-якої пристрасті. С. Яричевський говорить про любов у Шевченка до закріпаченого народу, підкреслює, що як наслідок вона виступає засобом боротьби проти кріпацтва в цілому, отже, стимулює до боротьби зі злом та нещастями. Відповідно, виділена С. Яричевським незмірна любов у Шевченка до бідного люду перетворюється у ненависть до «національних ренегатів», які «не переймаються долею уярмленого народу, не бажають його просвіти, а радше прирікають його на страждання в болоті національної несвідомості й економічного зубожіння» [14, с. 40]. Насправді, роздумує С. Яричевський, любов у Шевченка до рідного народу та України є безмежною, через неї навіть можна «проклясти святого Бога», за любов до України можна «згубити душу». І особливе значення має Господня любов – як сила прозріння, в любові до Вітчизни повинна бути суспільна єдність, за яку виступав Т. Шевченко. Такою побачив поезію Т. Шевченка С. Яричевський, який, зрештою, робив висновок: «Усю свою любов він присвятив своєму багатостраждальному народові, своїй улюбленій Вітчизні і всьому страждаючому людству. Ця його любов і захист людських прав кріпаків виповнювали все його життя, вони *утворювали його життєву програму* (курсив – авт.)» [14, с. 44].

Розділ, присвячений мотивам поезії Т. Шевченка, як і сама праця С. Яричевського «Поет любові і протесту» залишається важливою для сучасного шевченкознавства,

оскільки вона, як зауважують сучасні дослідники, «відбиває тодішні підходи, критерії й оцінки, що стосувалися як трактування шевченківської естетики, так і суспільно-політичної ролі національного поета» [14, с. 27]. Особливу вагу ця праця мала в німецькомовному шевченкознавстві, зародження якого відбулося на Буковині завдяки Й. Г. Обрісту, К. Е. Францоу, С. Шпойнарівському та С. Яричевському.

Варто наголосити і на літературних спробах С. Яричевського вшанувати постать Шевченка у віршах та драматургії, відзначивши його присвяти. 1902 року С. Яричевський написав і видав драматичну алегорію «Небесні співці», присвячену 41-м роковинам від дня смерті Т. Шевченка, а у 1903 р. з'явився вірш «Устань, Прометею! На спомин Тараса», в якому Т. Шевченко порівнюється із Прометеєм. Вражає загальна тональність вірша, сповненого вболіванням поета за долю свого стражденного народу, підкреслення його розпачу та зневіри в добро і правду, коли всюди «шаліли й желіза кували кати» [16, с. 24]. В образі «катів» автор акцентує на наступальній політиці не тільки царської Росії, а й сусідніх держав, які розшматували Україну між собою. Надавши символічному образу Прометея смислової глибини й повноти, С. Яричевський визначає високу місію появи постаті Т. Шевченка в історії української держави, який: «Збудив у могилах могутнє життя, / прогнав неминуче, грізне забуття / і пісню за піснею з груди ронив, / братерства воскресний псалом задзвонив, / і загомоніли степи і горби, / і встала країна до праці, борби...» [16, с. 24].

Асоціює С. Яричевський Т. Шевченка і з образом характерника. У третій строфі, побудованій у формі риторичних запитань, автор продовжує міркувати над епохальною появою поета, силою його таланту, промовисто запитуючи: «Чи, може, сповнився украй Божий гнів, / що ласки той промінь для нас заяснів?» [16, с. 24].

Та вже в наступній строфі оповідач підкреслює, що «з люду він вийшов, новий Прометей», який покликаний принести світло знань й огненним словом пробудити дух народу. Втім, ворог, «кат-людодід», в особі царських підданих,

зробив свою чорну справу, «заставив сповнити здрій і муки, і бід», завчасно вкоротивши життя поетові. Завершальним акордом цієї строфи є оклично акцентоване: «та сили пісень лютий кат не затер!...».

Для завершальної частини вірша характерні революційно-закличні інтонації, рядки її сповнені патріотизму, віри у краще майбутнє, сподівання на нових героїв, які постають в образі юних орлят: «Устань, Прометею великий, устань, / живою душею на ворога грянь! / Зростають у силу вірлята нові, / до бою важкого їх вести Тобі! / Тебе призиваєм щохвилі, щодня / в свободи, і правди, і честі ім'я!» [16, с. 24].

Від перших десятиліть ХХ століття Шевченкове слово на Буковині набуває особливої ваги та популярності, як наслідок з'являється низка присвят на честь поета, зокрема пера Д. Макогона («Тарасови Шевченкові в 49 річницю його смерті», 1910), Остапа Вільшини («Витай, Тарасе...», 1921; «Моліться, діти! (В день 61-х роковин смерті Т. Шевченка), 1922; «Сирітка», 1923), К. Малицької («Поклін Кобзареві» (1933), «Т. Шевченкові», «Найменші – Кобзареві» (1914)), вірш Д. Загула з рядками, звернутими до Т. Шевченка: «Читали ми твої слова, Неначе Біблії глаголи», 1920). Вплив Шевченкової музи позначився й на віршах С. Канюка, зокрема «Мені аж лячно, як згадаю» (1922).

До числа ґрунтовних історико-літературних студій, які з'явилися протягом першої третини ХХ століття належить наукова студія публіциста, редактора й правника Л. Когута під назвою «Про національно-політичний світогляд Тараса Шевченка. До пояснення поем Суботів, Великий льох, Заповіт, Ой чого ти почорніло зеленее поле, Три літа», яка вийшла окремою книгою в Чернівцях 1930 р. та праці випускника філософського факультету Чернівецького університету Д. Лукіяновича: «Кілька слів про життя і твори Тараса Шевченка» (1911) та «Про життя Тараса Шевченка», окремо надрукована до 100-річчя від дня народження поета (1914). Згодом, у 1935 р., Д. Лукіянович видав брошуру «Ідеологічне наświetлення Шевченка в новіших дослідженнях». Виступав Д. Лукіянович і з газетними публікаціями про Шевченка.

Дослідження Д. Лукіяновича «Про життя Тараса Шевченка» має радше просвітницький характер, оскільки розпочинається розділом «Чому кождий українець і кожда українка повинні знати жите Тараса Шевченка?». Відповідаючи на поставлене питання, автор підкреслював: «Коли Тараса Шевченка почитає кождий сьвідомий Українець, то він шанує в нім не тільки великого поета, але того, що посіяв нові гадки, новий клич кинув, підняв перед народом новий стяг на місце давного, козацького, котрий похилився і впав. Шевченкові гадки сталися жерелом нашого народного відродження та й донині вони живуть в нас і дають нам животворну силу. Тому-то називають Шевченка нашим апостолом» [8, с. 2]. Зрештою, дослідник підсумовує: «Нас учать в історії про жите королів і князів. А Шевченко то наш князь і король, наш гетьман і кошовий, хоч не мав війська, тільки любов у серці і не мав збруї, лиш – могутнє слово. Шевченко найбільший син України і тому кождий з нас повинен знати його жите» [8, с. 2]. Акцентуючи на впливах та становленні поета як особистості, Д. Лукіянович зазначав, що важке дитинство викувало Т. Шевченка «залізним і витривалим», і це дало змогу «перетерпіти солдацьку неволю», а разом «панування одного чоловіка над другим», зробило «ворогом насильства, оборонцем покривджених» [8, с. 7]. А ще краса природи рідного краю, за словами дослідника, наклала свій відбиток на сприйняття Шевченком навколишнього світу й відкрила у ньому талант митця. Д. Лукіянович мав на меті подати літературний портрет Т. Шевченка, показати його непохитність, загартованість та витривалість – як символи українського народу, який, як і поет свого часу, вистоїть перед будь-якими випробуваннями.

Серед шевченкознавчих публікацій літературно-критичного характеру вирізняються матеріали С. Канюка, який, за оцінкою Ф. Погребенника, «належав до пропагандистів і популяризаторів творчості Шевченка». Це, зокрема, його статті «Чи буде суд, чи буде кара?» (1919), «В день великих роковин» (1920), «Нова сім'я. В пам'ять великих роковин смерті Т. Шевченка» (1921). У 1920 р. С. Канюк упорядкував

книгу «Тарас Шевченко», в якій подав власну передмову та добірку творів поета революційного змісту.

Варто згадати також газетні публікації письменника і журналіста С. Лакусти у газеті «Час» – «Про національно-політичний світогляд Тараса Шевченка» (1931), «Як умру, то поховайте...» (1931), буковинських письменників І. Діброви, як автора науково-популярної статті «Тарас Шевченко. Його життя й значення для народу» («Народне багатство», 1908); до речі, 1902 р. І. Діброва виголосив доповідь з нагоди 41-ї річниці смерті Шевченка; І. Дощівника «Шевченко в новім німецькім перекладі» («Каменярі», 1911) – рецензію на перекладені Юлією Віргінією твори Т. Шевченка німецькою мовою. Не можна не зауважити, що в цій рецензії І. Дощівник гостро критикує роботу німецької перекладачки, бо стверджує, що більшість інтерпретованих нею віршів належать іншим перекладачам, зокрема називає С. Шпойнарівського, до перекладів якого, очевидно, апелювала Юлія Віргінія. Однак зазначає, що ті переклади, які належать власне їй, мають більшу вагу, проте і вони не відповідають тому рівневі, який хотілося б бачити. На його думку, окремі перекладені поезії позбавлені Шевченкової милозвучності та важко читаються. У кінці робить висновок, що переклади Юлії Віргінії «є тільки слабим кроком вперед на дорозі пізнання німцями співця України» [3, с. 7], і що Шевченкові вірші ще довго чекатимуть на більш майстерних перекладачів.

Традиції Т. Шевченка, які поширювалися в письменницькому середовищі на теренах Буковини, знайшли своє продовження у творчості молодшої генерації творців художнього слова. Серед них вирізняється постать М. Івасюка, який, як і його попередники, не мислив виховання молоді без Шевченкового слова. Промовистою є думка письменника у щоденниковій нотатці, датованій 25 січня 1963 року, де письменник зізнавався: «Я люблю Шевченка. Якби він жив, я б ходив до нього щоранку прибирати кімнату і чистити його черевики. Я б щодня приносив квіти на його стіл і кланявся б поетові у ноги. Я ношу Тараса в грудях з дитинства, все життя молось до нього, бо він є творець мого світу. Люблю те, що любив

Шевченко, ненавиджу те, що ненавидів Шевченко. Нічого іншого не знаю і знати не хочу» [12, с. 42].

Спогадами з минулого М. Івасюк поділився у публікації «Як ластівки з вирію» (1989), де повертається до витоків своїх зацікавлень творчістю Т. Шевченка. З раннього дитинства майбутній письменник захоплено читав «Кобзаря» і це було чи не найкраще заняття для п'ятилітнього хлопчини: «Коли беру в його руки, мама тішаться і гладять мене по голові. Кажуть, що вже вчений. А я не просто читаю – виспівую кожен Шевченків рядок. А для цього беру голос наших коломийок: «Пішов би я на Україну / Пішов би додому. / Там би мене привітали / Зраділи б старому». Так виводжу, що в мами в очах сльози блищать від зворушення. Таке співання їм до вподоби. Інколи мама нахиляються над книжкою і ніби пестять оті сторінки очима. Потім дивляться на мене довго-довго і чомусь посміхаються. Запитують з подивом у тихому голосі:

– Та це таке тут написане? Які дива на світі...

І радісно на серці, що мама слухають мене, як уже цілком дорослого. І навіть самі співають разом зі мною. Інколи вони просять, аби повторив ще раз якийсь вірш Шевченка. І я повторюю» [5, с. 2]. І по-особливому Шевченкова поезія сприймалася в юнацькі роки: «Ще з більшою силою і повнотою оволодівала моїм серцем, думками, розбуджувала в мені прагнення до чогось кращого, світлішого, благороднішого. Вона ставала важливим компонентом мого духовного світу. Навесні і в літню спеку, часто в святкові дні ми простеляли ряднину в саду, в затінку старих яблунь і читали вголос поезії й поеми генія» [5, с. 2], – писав М. Івасюк. Примітно, вже в першій публікації письменника «вловлюється імпульс від Тараса Шевченка», зокрема у вірші «Розкажу тобі казку», який побачив світ у дитячому журналі «Українська ластівка» (1934) [10, с. 198].

Ясна річ, М. Івасюк керувався заповідями Шевченка не тільки в житті, а й у педагогічній діяльності, у власній творчості. Зокрема у художніх текстах прагнув показати велич Т. Шевченка, його актуальність для всіх часів і поколінь. У його романі «Серце не камінь» (1978) Т. Шевченкові відве-

дено майже дві сторінки тексту, який має автобіографічний характер. Ім'я нашого генія фігурує в контексті розповіді про навчання хлопців та дівчат у вечірній школі села Боровичі, яку відкрили для поліпшення освіченості місцевої молоді, оскільки період окупації Буковини королівською Румунією не був сприятливим для здобуття українцями шкільних знань через масове закриття україномовних шкіл. Зі встановленням радянської влади робилися спроби заповнити цю прогалину в уже цілком сформованих молодих людей елементарними знаннями з різних галузей знань. Відкриття в селі вечірньої школи мало допомогти дорослим юнакам та дівчатам отримати атестат про середню освіту. Та не всі з легкістю засвоювали науку, зокрема не все вдавалося головному героєві Юрію Зваричу, зрілому юнакові, який прагнув не лише поліпшити рівень своїх знань, а й показати приклад іншим не цуратися шкільної лави. До прикладу, з труднощами хлопцеві давалася хімія, і коли вчителька Оксана Михайлівна пояснювала матеріал, Юрко акумулював всі свої сили, щоб бодай щось запам'ятати: «Напружував слух і зір, записував ті слова в зошит, вимовляв тихенько по кілька разів, аби не перекрутити, коли вчителька питає. Але кожна фраза Оксани Михайлівни вилітала з голови, як вода з решета» [4, с. 77]. Інакше було з українською літературою, яку викладав директор школи Остап Михайлович Леміш, трохи старший за Юрія Зварича: «Не сварить, коли хтось не знає матеріалу, не глузує, якщо почує від учня якусь нісенітницю. Під час перерви заходить до класу, розпитує про життя і звичаї в селі. А коли пояснює, то ніби пісню співає» [4, с. 78]. Надто щемливою для Юрія стала розповідь вчителя про Т. Шевченка, життя якого нагадало «сумну казку його дитинства». В уяві хлопця виринули спогади з юних літ, коли ще жила мати, і батько не був глухим, у довгі зимові вечори в їхній оселі збиралися сусіди: жінки приносили прядиво або шиття, а чоловіки проводили час за розмовами, Юрко ж читав «засмальцьованого, зачитаного» «Кобзаря» Т. Шевченка. Юрій пригадує, як твори поета справляли на присутніх неабияке

враження: «Жінки ридали разом з обдуреною Катериною, а в очах чоловіків спалахувала жадоба помсти за її кривду. Всі проймалися високим духом шевченківського слова, йшли в похід з Гамалією, щоб запалити люльки на згарищах поганських міст – ненависних кубел напасників. Палали на багатті разом з Яном Гусом, гострили шаблі з нащадками Прометейя» [4, с. 78]. Поглиблюючи роздуми про велич поета, автор підкреслює, наскільки любили селяни Т. Шевченка в Боровичах, порівнювали власну долю із долею українського співця: «Та любов проникла в людські серця непомітно, так, як прилітають ластівки з вирію чи розпускаються пуп'янки троянд, – увиразнює письменник. Вона була потрібна боровичанам, як скибка хліба і горнятко води, бо слово поета пробуджувало в грудях те, що й весняне сонце, – надію на краще життя. В пориві цієї любові люди складали легенди, ніби Тарас сходить казковим велетом з Чернечої гори, переступає кордони на уярмлені українські землі й, заглядаючи в кожную закурену хатину бідняка, промовляє: «Вставайте, кайдани порвіте!» Він заходить до людей, панує в їхніх думках і мріях, журиться і гнівається разом з ними» [4, с. 79]. Водночас постають картини всенародної шани та любові до поета, яка виявлялася у, здавалося б, зовсім простих речах, втім, завдяки людській творчості образ Т. Шевченка увіковічнювався в гаптованих килимах і рушниках, «[...] парубки майстрували рамки з молоді берези, в які вставляли поетові портрети, вирізані з хліборобських календарів. Вони розмальовували й інкрустували ті рамки різноколірними цяточками, аби милувало зір...» [4, с. 79]. Письменник апелює до сумних сторінок історичного минулого Буковини, часу встановлення окупаційного режиму румунською владою, коли заборонялося все українське, а надто те, що стосувалося самого Т. Шевченка, проте «[...] боровичани купували в чернівецьких крамницях медальйони, довгасті, з позолоченою облямівкою, вставляли туди портрети Шевченка, які таємно розмножував повітовий фотограф. Сигуранца, жандарми зривали їх на постерунках (жандармських постах), топтали ногами, але через кілька днів вони

з'являлися знову» [4, с. 79]. Не відходячи від історичної правди, М. Івасюк через події роману показує, в яких умовах формувалося нове українське суспільство, що змушене було витерпіти, аби не згубити і не розтратити найдорожче і найсвятіше. У цьому зв'язку пригадуються заборони румунською сигуранцою прилюдно вшановувати пам'ять Т. Шевченка, натомість образ поета таємно поширювався серед буковинців у вигляді маленьких скульптурок, авторами яких були буковинські митці – Михайло Гаврилко, Корнелій Дзержик, Опанас Шевчукевич.

Зате у романі М. Івасюка з'являється образ коси із «яскраво розмальованим» зображенням Т. Шевченка. Житель села, місцевий багач, сільський староста Онуфрій Борейко пропонує такі коси місцевим селянам, не як знаряддя для праці, а як дорогу реліквію, символ нескореності та боротьби за кращу долю. «Це ж Тарас, газди, – звертається Онуфрій Борейко до селян. Не думайте багато, а купуйте коси, аби було що і внукам передати. Така коса нам щастя принесе. [...] Сотка сюди, друга туди, а коса з Тарасом буде на все життя...» [4, с. 80]. Появу образу коси можна потрактувати ще як смерть попередньому режиму і є символом людської праці. Юрій Зварич у своїх роздумах не міг зіставити справжню любов до поета і ту спекуляцію на Т. Шевченкові, яку розгорнув Онуфрій Борейко, щоб у доброму світлі показати себе перед новою владою та місцевими жителями, бо добре розумів, що насправді «Борейко визискує любов боровичан до поета» [4, с. 80], тому не хотів піддаватися на таку аферу. А зрештою розумів: «У тій косі є якась непоборно-притягаюча сила, а в серці щось благально кричить: «Купи, це ж один раз у житті» [4, с. 80]. Тодішня правда життя прояснюється з епізоду, коли Юрій Зварич у пошуках засобів для існування постає у ролі косаря на Борейковому полі, де важко косить багачеву пшеницю, а з його знаряддя «Шевченко дивиться на нього сумними очима» [4, с. 81], і начебто сам Борейко до нього промовляє: «Добра коса, Юрію, правда? Я ж тобі нагилив [нараяв] її, аби ти не вмер з голоду. Ха-ха-ха» [4, с. 81]. У романі «Серце не камінь» письменницька

рефлексія М. Івасюка сягає насущних проблем ХХ століття і, як видно, апелювання до образу Т. Шевченка підсилює його актуальність в будь-який час, де, незважаючи на політичні переорієнтації, він залишається символом віри та надії для людей.

Ясна річ, це далеко неповна характеристика шевченкіани письменників Буковини від кінця ХІХ століття. Цінною з погляду фактології на сьогодні залишається стаття Б. Мельничука «Йшов і йде Шевченко Буковиною» [11], в якій представлено більшу частину імен письменників та назв матеріалів, присвячених осмисленню феномена Т. Шевченка. У пропонованій статті здійснено спробу розширити аналіз шевченкознавчих матеріалів та довести, що художня шевченкіана Буковини відігравала не останню роль у становленні українського шевченкознавства і є його присутнім складником.

Список використаної літератури

1. Бажанський І. Як то я з кацапа став русином-укрінцем / І. Бажанський // Народний голос. – 1911. – Ч. 10. – 9 марта. – С. 5–7.
2. Ботушанський В. З історії виникнення та діяльності українських сільських читалень Буковини (80-ті рр. ХІХ – поч. ХХ ст.) / Василь Ботушанський // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – 2010. – Вип. 19. – С. 511 – 515.
3. Дощівник І. Шевченко в новім німецькім перекладі / Іван Дощівник // Каменярі. – 1911. – Ч. 17. – С. 7.
4. Івасюк М. Серце не камінь : [роман] / М. Івасюк. – Ужгород : Карпати, 1978. – 269 с.
5. Івасюк М. Як ластівки з вирію / М. Івасюк // Радянська Буковина. – 1989. – 10 берез. (№ 49 (11770)). – С. 2.
6. Кобилянська О. Апостол черні: роман у 2-х т. / [упорядкув., передм., прим., словн. Я. Б. Мельничук] / О. Кобилянська. – Чернівці : Букрек, 2012. – 432 с. : іл.
7. Леонід С. [Яричевський С.] Шевченко в робітничій і в академічній хаті. Святкування 40 -х роковин смерті Тараса товариствами «Поступ» і «Січ» у Відні / С. Леонід // Буковина. – 1901. – Ч. 33. – 18 (31) березня. – С. 2 – 3.
8. Лукіянович Д. Про життя Тараса Шевченка / Денис Лукіянович. – Львів, 1914. – 24 с.

9. Малицька К. Твори / [упор., прим. та наук. редакція О. М. Івасюк, В. Є. Бузинської]. – Чернівці : Букрек, 2011. – 520 с. : іл.
10. Мельничук Б. Добра зірка Михайла Івасюка / Б. Мельничук // Буковинський журнал. – 1992. – Ч. 4–5. – С. 194–207.
11. Мельничук Б. Йшов і йде Шевченко Буковиною / Богдан Мельничук // Буковина. – 2009. – 19 трав. (№37). – С. 1, 3.
12. Письменники Буковини другої половини ХХ століття: Хрестоматія. Частина 2. – 2-ге видання, доповнене / [упоряд. Б. І. Мельничук, М. І. Юрійчук. – Чернівці : Прут, 2003. – С. 7–42.
13. Яричевський С. 1861 – 1911 на Україні / Сильвестр Яричевський // Народний голос. – 1911. – Ч. 11. – С. 4 – 5.
14. Яричевський С. Поет любові і протесту / Сильвестр Яричевський / [упор. В. Антофійчук, передм. і прим. : В. Антофійчук, В. Мовчанюк]. – Чернівці : Рута, 2009. – 88 с.
15. Яричевський С. Поклін столиці Буковини безсмертному Кобзареві / Сильвестр Яричевський // Народний голос. – 1911. – Ч. 12. – С. 1 – 3.
16. Яричевський С. Твори / [упор. та вступна стаття О. М. Івасюк, В. Є. Бузинської] / С. Яричевський. – Чернівці : Букрек, 2009. – 304 с.
17. Ярошинська Є. Вибрані твори / [упоряд., підгот. текстів, вст. ст. та приміт. А. П. Коржупової] / Є. Ярошинська. – Київ : Держлітвидав України, 1958. – 426 с.

Summary. Melenchuk O. Shevchenko's presence in works of Bukovinian writers. The article focuses on artistic Shevchenko's studies of the Bukovinian writers from the end of the 19th century. Shevchenko's motifs in poetic, prose and literary critic materials were more widely considered in works of O. Kobilyanska, Y. Yaroshynska, I. Bazhansky, S. Yarychevsky, D. Lukyanovich, I. Dostychnik, M. Ivasiuk.

Key words: Shevchenko, prophet, national, ideological, anniversary, image.

Одержано редакцією – 27.02.2019 р.
Прийнято до публікації – 13.05.2019 р.